

ПРАВО НЕПОВНОЛІТНІХ НА ПРАЦЮ: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

На сучасному етапі вітчизняного державотворення, позначеного глибокою соціально-економічною кризою, молодь все частіше приймає рішення про якнайшвидше працевлаштування, незважаючи на досить юний вік. Приміром, проведене нами соціологічне опитування у жовтні 2019 р. серед студентів коледжів м. Житомира (особи 15-18 років) наочно довело що істину, адже серед респондентів було 53% працюючих. При цьому цікавий той факт, що лише 14% офіційно оформили трудові відносини, всі ж інші трудилися за зарплату «у конверті». Тому актуальним видається дослідження ризиків подібного кроку.

Дитяча праця є специфічним соціально-економічним явищем, викликаним дією різноманітних чинників, що передусім залежать від рівня економічного розвитку країни, в якій проживає дитина, обсягу державного забезпечення освіти дітей, соціально-культурних поглядів на роль дитини в суспільстві. Якщо в окремих розвинених країнах залученість дітей до оплачуваної роботи має навчально-виховний характер, то в країнах, що розвиваються, головним мотивом використання праці дітей є бідність і обмеженість освітніх можливостей для підростаючого покоління.

Для початку погляньмо наскільки поширене явище раннього працевлаштування в Україні та світі. Згідно з результатами перших і на сьогодні єдиних досліджень, проведених 1999 р. Державним комітетом статистики за сприяння МОП, в Україні було виявлено 350 тисяч дітей, зайнятих на різних роботах. Більша частина (46%) задіяна в сільському господарстві, в торгівлі (26%) і сфері послуг (19%). Середній вік, коли діти починали працювати, — 12 років. Вже в ті роки серйозне занепокоєння в Держкомстаті викликала велика тривалість робочого дня дітей. Так, робочий день 6% неповнолітніх дітяків віком 13—14 років був довший, ніж у дорослих, а 2% 15—17-річних дівчат і хлопців працювали понад 56 годин на тиждень [3].

Існує ця проблема не лише в Україні, а набула світового масштабу й розвивається переважно в тих країнах, де низький рівень життя. Так, згідно з даними досліджень МОП, станом на 1992 р. у світі в економічній діяльності було задіяно 250 млн. дітей. Це — без урахування дітяків віком від 5 до 17 років із країн із розвинутою та перехідною економікою, чисельність яких становила майже 50 млн. осіб. Сьогодні, за оцінками МОП, у світі вимушені працювати мінімум 165 млн. хлопчиків і дівчаток віком від 5 до 14 років. Більшість із них трудиться в небезпечних для життя і здоров'я умовах. При цьому 77 млн. дітей молодшого шкільного віку не відвідують школу. В результаті ці діти не мають початкової освіти і, як наслідок, ризикують залишитися без можливості в майбутньому стати кваліфікованими працівниками [3].

Однак, за даними досліджень МОП, у світі кількість працюючих неповнолітніх скоротилась на одну третину з 2000 р., від 246 млн. до 168 млн. дітей. Більше половини з них, 85 млн., задіяні на небезпечних роботах (в порівнянні з 171 млн. в 2000 р.). Сільське господарство залишається на сьогодні найбільшим сектором економіки, де задіяна праця дітей (98 млн, або 59%), в сфері послуг (54 млн), промисловості (12 млн) і все це тільки в тіньовому секторі економіки [2, с. 17].

МОП у своєму дослідженні виокремила такі недоліки раннього працевлаштування: залучення молоді до нестабільної прекарної праці; робота молоді за спеціальністю нижчої кваліфікації у порівнянні зі здобутою освітою; вищий рівень офіційного безробіття, аніж серед інших груп населення. Освіченість сучасних працівників зростає, однак шанси знайти роботу — ні. У країнах, що розвиваються, до 75% молодих людей мають нерегулярну роботу, а 90% працюють у неформальному секторі. Перехід від навчання до стабільної роботи в середньому потребує 19 місяців.

Поширеним явищем стала «недобровільна тимчасова робота»: короткостроковий контракт і неповний робочий день, тому що так вирішив наймач. У більшості європейських країн спостерігається тенденція до зростання тимчасової роботи серед молоді. Середній показник по ЄС показує збільшення з 40% у 2005 році до 43,3% в 2014 році (в Україні застосування короткострокових договорів не дуже поширене, натомість поширені взагалі неоформлені трудові відносини) [2, с. 18].

Для українського ринку праці характерне явище «надмірної освіченості» (overeducation). У 2002 році Україна встановила рекорд у Європі: 38,3% молодих людей були «надто освіченими» для роботи, яку вони виконували. Це стало можливим за умов руйнування промислового потенціалу та відносної доступності освіти. Найбільше працівників із недостатнім рівнем освіти залучено до виконання функцій законодавців, вищих держслужбовців, менеджерів (13,1%) [3].

Цікавим є розподіл молодих працівників за доступом до соціальних гарантій. Згідно з опитуваннями, 64,3% можуть скористатися правом на щорічну оплачувану відпустку. Разом із тим, 93,8% не можуть розраховувати, що роботодавець оплачуватиме оренду житла. 13,1% молодих людей не знали, чи сплачує за них власник внески на соцстрахування. У 21% молоді тривалість робочого тижня — 50 і більше годин. 40-годинний робочий тиждень доступний для 61,4% молоді. Знайшлося місце і для парадоксів, які, однак, можна зрозуміти: 57,1% молоді залучено до неформального сектора, хоча більшість із них задоволені своєю роботою (78,3%).

Особливістю вітчизняного ринку праці є те, що 80,2% працюють на неформальних робочих місцях у формальному секторі, тобто, не мають гарантій, хоча й зайняті на офіційно зареєстрованих підприємствах [1].

Тому в Україні сформувалося викривлене уявлення про те, що таке прийнятна зайнятість. Українська молодь погоджується приймати як початкові незадовільні умови зайнятості. Готовність молодих людей до надмірної експлуатації є визнаним фактом. Вони мало цікавляться регулюванням і приймають на віру цінності ринкової економіки в їхньому максималістському вираженні: «більше працюєш – більше заробляєш». У Києві відомі випадки, коли молоді люди працюють по 20 і навіть по 30 годин без перерв, тобто більше як добу! Молодь нерідко завищує в опитуваннях рівень свого добробуту. Чимало молодих людей нині розпочинають свій шлях без будь-яких гарантій; це закладає основи для правового нігілізму. Висока мотивація юного покоління є похвальною, проте за умов соціальної безвідповідальності бізнесу це не приведе до зростання продуктивності економіки. Є й ризик консервації соцстандартів на найнижчому рівні у Європі.

Мало того, у процесі вивчення проблем експлуатації дитячої праці МОП виявило, що у світі з'явилися нові форми використання неповнолітніх у найбрудніших сферах економічної діяльності, що раніше не були прописані й ідентифіковані в 138-й Конвенції МОП. Ідеться про використання дітей у збройних конфліктах, про залучення неповнолітніх до торгівлі наркотиками, до роботи в секс- і порноіндустрії, виконання складних робіт (у приватних вугільних копальнях, на будівництві, у фермерських господарствах тощо), внаслідок чого ставляться під загрозу життя і здоров'я дитини. Ці найгірші форми експлуатації дитячої праці й стали основою 182-ї Конвенції МОП, яка покликана забезпечувати право на захист праці неповнолітніх від зловживань із боку роботодавців. Її Україна ратифікувала 2000 року серед перших 40 країн світу [1].

Отже, раннє працевлаштування молоді таїть у собі дуже багато підводних каменів та прихованих небезпек. Навіть незважаючи на юридичні гарантії прописані у міжнародних договорах та вітчизняному законодавстві, сучасні роботодавці знаходять шпарини щоб або уникнути взагалі прийому на роботу неповнолітнього, або перетворити його на фактичного раба на підприємстві. Тому молодій людині слід зважити всі за і проти та добре подумати при ухваленні рішення про працевлаштування.

Джерела та література:

1. Дудін В. Праця замість молодості: загрози для молоді на ринку праці: [Електронний ресурс] / В. Дудін, О. Ткаліч. – Режим доступу: <https://commons.com.ua/uk/pratsya-zamist-molodosti-zagrozi-dlya-molodi-na-rinku-pratsi/>
2. Охота Ю.Р. Деякі проблеми працевлаштування молоді / Ю.Р. Охота // «Ваш Договір». – 2014. – С. 14-20. – С. 17.
3. Тимошук О. Дитяча праця в Україні – традиція?: [Електронний ресурс] / О. Тимошук. – Режим доступу: https://dt.ua/SOCIETY/dityacha_pratsya_v_ukrayini___traditsiya.html